

УДК: 329: 167

ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ

Наталія Шестак

*Ужгородський національний університет,
факультет суспільних наук, кафедра політології та державного управління,
вул. Університетська 14, 88000, Ужгород, Україна
e-mail: natalia.shestak@mail.ru*

В статті характеризуються емпіричні методи, які можуть використовуватися для аналізу політичних партій і партійних систем. Йдеться про особливості застосування індексів ефективної кількості електоральних та парламентських партій, індексу пропорційності, індексу диспропорційності, індексу фрагментації, індексу неусталеності уподобань електорату.

Ключові слова: емпіричні методи, політичні партії, партійні системи, партійна система, індекс ефективної кількості партій, індекс фрагментації, індекс диспропорційності, індекс неусталеності уподобань електорату.

Використання емпіричних методів дослідження і кількісного опрацювання даних є однією із актуальних проблем у вітчизняній політичній науці. Відношення до емпіричних методів аналізу у вітчизняних вчених є неоднозначним. Існує точка зору, яка заперечує їх використання для дослідження політичних процесів. Інші вчені вважають їх єдино правильними. Треті виступають за поєднання кількісних і якісних методів дослідження. Авторка роботи прихильник поєднання емпіричних і теоретичних методів аналізу політичних явищ і процесів.

В статті характеризуються емпіричні методи, які можуть використовуватися для аналізу політичних партій і партійних систем. Йдеться про особливості застосування індексів ефективної кількості електоральних та парламентських партій, пропорційності, диспропорційності, фрагментації та неусталеності електоральних вподобань.

Вказані індекси можуть бути використані для оцінки динаміки формування партійної системи, впливу виборчої системи на формування парламенту, визначення ефективної кількості партій тощо.

Індекси ефективної кількості електоральних та парламентських партій. Дослідження електорального процесу в багатопартійних системах показує, що не всі партії впливають на хід виборів і не всі з них є значущими для виборця. У свою чергу, розподіл місць у парламенті модифікує розподіл влади між партіями та здійснює вплив на діяльність представницьких органів. Фактично вплив на державну політику і законодавчий процес обмежується так званою «ефективною кількістю партій», яке є меншим, ніж загальна кількість партій, що беруть участь у виборчих перегонах. Вперше

«індекс ефективного числа партій», запропонований в 1979 році М. Лааско та Р. Таагаперою [9, с. 327–329; 12].

Індекс обчислюється на підставі визначення розміру підтримки, яку має кожна партія під час виборів. Є два варіанти визначення розміру такої підтримки:

а) на підставі результатів виборів до парламенту (ефективне число електоральних партій);

б) на підставі кількості депутатських місць, які належать тій чи іншій партії і виражені у процентному відношенні (ефективна кількість парламентських партій).

Індекс ефективної кількості партій, що взяли участь у виборах, розраховується за формулою: $ENPV = 1/\sum v_i^2$, де v_i – частка голосів i -тої партії. Обраховуючи індекс за умови участі великої кількості партій, слід робити обмеження (як правило, враховувати показники партій, які набрали на виборах більше 1 % голосів виборців).

Ефективна кількість парламентських партій розраховується за формулою: $ENPS = 1/\sum s_i^2$ для всіх партій, що отримують місця в парламенті, де s – частка мандатів i -тої партії.

Якщо в країні існує двопартійна система, то можна припустити, що обидві партії на виборах здобувають по 50% місць в парламенті. В такому випадку ефективна кількість партій буде рівна 2,0. Якщо ж одна із них здобула 70 % місць, а друга – 30%, то індекс становитиме 1,7. В такому випадку величина індексу свідчить про тенденцію до утворення однопартійної системи. Трипартійною можна вважати систему, де партії розподілили між собою мандати у відношенні 45:40:15. Зміниться в такому випадку і індекс ефективної кількості парламентських партій, який становитиме від 2,0 до 3,0. В багатопартійній системі з домінуючою партією величина індексу повинна коливатись між 3, 5 до 4,0. У випадку без домінуючої партії величина індексу становитиме 4, 5. Взаємозалежність індексу ефективного числа парламентських партій, типу партійної системи, гіпотетичної кількості місць у парламенті подані в таблиці 1.1 [11, с. 239].

Таблиця 1. 1

Індекс ефективного числа парламентських партій в різних типах партійних систем

Тип партійної системи	Гіпотетичний розподіл місць у парламенті, %	Ефективна к-ть парл. партій
Двopартійна система	55 – 45	2
Система двох з половиною партій	45 – 40 – 15	2, 6
Багатопартійна система з домінуючою партією	45 – 20 – 15 – 10 – 10	3, 5
Багатопартійна система без домінуючої партії	25 – 25 – 25 – 15 – 10	4, 5

Як правило, значення індексу ефективної кількості електоральних партій є вищим за значення аналогічного індексу на парламентському рівні. Ця відмінність полягає у неможливості забезпечити 100 % трансформацію отриманих партією голосів на виборах у відповідну частку депутатських мандатів. Така невідповідність обумовлена, перш за все, різними типами електоральних формул. Зменшення ефективної кількості партій в результаті застосування різних електоральних формул у процесі виборчої кампанії називається редукцією. Коефіцієнт редукції виборчої системи розраховується за формулою: $Wt = (E_{кп} - E_{кпп} / E_{кп}) 100$, де $E_{кп}$ – ефективна кількість партій на виборчому рівні, $E_{кпп}$ – ефективна кількість партій на парламентському рівні. Величина зменшення ефективної кількості партій обернено пропорційна до величини індексу пропорційності. Це значить, що чим вища пропорційність виборчої системи, тим менший рівень зменшення ефективної кількості партій, а значить менший рівень надпрезентації політичних партій.

Значення коефіцієнта знаходиться в інтервалі від 1 до 100. Чим менше значення коефіцієнта редукції, тим слабшою є можливість виборчої системи скорочувати кількість партій, які конкурують на парламентському рівні. Якщо значення коефіцієнта збільшується – це свідчить про збільшення можливості виборчої системи редукувати кількість партій, які представлені на парламентському рівні [6, с. 45–52].

Індекс ефективної кількості партій у багатьох випадках дає некоректні результати. У 1979 р., коли М. Лааско і Р. Таагепера запропонували індекс ефективної кількості партій, випадки партійних систем із домінуючою партією були рідкісними. Тому цей індекс вдало пояснював фрагментацію партійних систем того часу. Однак у сучасному світі існує велика кількість партійних систем із домінуючою політичною силою, і за таких умов використання індексу ефективної кількості партій дає некоректні результати.

До виміру кількості політичних партій в системі можна підійти й іншим шляхом – через визначення кількості проблемних вимірів (соціально-політичні розмежування), які є в суспільстві. А. Лейпхарт, охарактеризувавши 36 партійних демократій за період 1946–1966 рр., зробив висновок, що в кожній з них можна спостерігати 7 проблемних вимірів: 1) соціально-економічні; 2) релігійні; 3) культурно-етнічні; 4) місто – село; 5) підтримки режиму; 6) зовнішньополітичний; 7) постматеріальний. В кожній партійній системі вони проявляють себе по-різному. З його дослідження видно, що ефективне число партій корелює з кількістю проблемних вимірів. При цьому коефіцієнт кореляції становить 0,84.

Р. Таагепера і Б. Гоффман вивели формулу взаємозалежності між ефективним числом партій і кількістю проблемних вимірів, яка виглядає наступним чином: $N = I_{пр} + 1$, де $I_{пр}$ – це кількість проблемних вимірів.

Отже, використання індексу ефективної кількості партій вдало пояснює фрагментацію партійних систем, окреслює рамки аналізу партійних систем та їх динаміку.

Вплив виборчої системи на структурування парламенту (індекси пропорційності / диспропорційності). Загальновідомим є той факт, що

результати виборів залежать не лише від волевиявлення громадян під час виборів, але і від норм права, за якими організується виборчий процес: пропорційна чи мажоритарна система виборів тощо. Оцінка функціонування виборчих систем здійснюється через максимально пропорційне представництво партій у парламенті, тобто через ступінь співвідношення частки відсотків голосів отриманих партією на виборах з відсотками депутатських місць у парламенті. Запровадження пропорційної виборчої системи сприяє більшій структуризації політичної системи, оскільки вона передбачає розподіл місць у парламенті між партіями пропорційно кількості поданих за них голосів виборців.

Для того, щоб дослідити пропорційність виборчої системи використовують індекси пропорційності Р. Гюнтера та диспропорційності М. Галлахера. Дані розрахунки застосовуються тільки для дослідження пропорційних систем, або тих які мають пропорційну складову.

Р. Гюнтер для обчислення пропорційності використовує відсоток отриманих партією на виборах голосів та відсоток одержаних партією мандатів у парламенті. Вчений пропонує наступну формулу обчислення рівня пропорційності:

$$I_p = 100 - (V_1 - S_1) + (V_2 - S_2) + \dots + (V_n - S_n) / 2,$$

де I_p – позначення індексу пропорційності;

V – відсоток отриманих партією на виборах голосів;

S – відсоток одержаних партією мандатів у парламенті;

n – кількість партій, які провели своїх депутатів до парламенту [8, с. 241; 11, с.240–241].

Індекс пропорційності у випадку застосування пропорційної виборчої формули в Західній Європі коливається від 86 до 98. Аналізуючи проблему пропорційності в рамках існуючих виборчих систем можна констатувати, що індекс пропорційності є найвищим у випадку поєднання чотирьох чинників: пропорційної виборчої формули, значного розміру виборчого округу, стабілізації багатопартійної системи, застосування принципу вирівнювання розподілу мандатів. Для оцінки пропорційності виборчої системи використовують також індекс диспропорційності виборів.

Виборчі системи можна порівнювати за ступенем їх пропорційності чи диспропорційності, обраховуючи один або декілька показників співвідношення між часткою голосів та часткою місць представницького органу, які отримали партії-учасники виборів.

Одним з найперших варіантів вимірювання ступеня диспропорційності став показник Д. Райє, запроваджений у 1964 р. Цей показник є фактично середнім різниці у відсотках отриманих партіями голосів та місць: $RI = S |v_i - s_i| / n$, де n – кількість партій, включених до підрахунку, v_i – відсоток голосів, отриманих i -ю партією, s_i – відсоток місць, отриманих i -ю партією. Для того, щоб не залучати до підрахунку найменші партії, Д. Рає пропонував вводити бар'єр у 5 % голосів виборців. Але запровадження порогу все ще не позбавляє показника занадто великої залежності від маленьких партій та часток отриманих ними голосів. Він не дозволяє побачити, які саме партії (ті, які отримали

порівняно великі частки голосів, чи невеликі партії) отримали найбільший бонус у вигляді парламентських місць за рахунок функціонування тієї чи іншої системи.

З метою уникнення недоліку індексу диспропорційності Д. Райє у 1971 р. Дж. Лузмор та В. Хенбай запропонували індекс, який став іменуватися за їхніми іменами, у якому сума різниць у голосах та місцях ділиться не на кількість партій, а на 2: $LNI = S |v_i - s_i| / 2$ [7].

Індекс диспропорційності М. Галлахера дуже часто називають індексом найменших квадратів. Даний індекс є інтегральним показником відхилення, яке відображає не співвіднесеність між кількістю поданих голосів і розподілом депутатських мандатів [10, с.62]. Рівень диспропорційності виборчої системи обчислюється за М. Галлахером між часткою голосів, які отримали партії-учасниці виборів, та часткою місць у представницькому органі. Математична формула даного індексу має такий вигляд:

$$I = \sqrt{\sum (P_1 - S_1)^2 + (P_2 - S_2)^2 \dots (P_n - S_n)^2} / 2$$

де, I – індекс диспропорційності виборів;

P – відсоток голосів, які отримала партія на виборах;

S – відсоток мандатів, які отримала партія відповідно до свого виборчого результату;

n – кількість партій (блоків), які пройшли до парламенту.

Індекс може приймати значення від 0 до 100. Виборчі системи з низькими рівнями диспропорційності отримують цей показник у межах від 1 до 6; системи із середнім рівнем диспропорційності – від 7 до 12; з високим – 13 – 20. Не існує верхнього показника диспропорційності, але він рідко перевищує 20 – 25 [4, с. 54].

Особливість такого методу обчислення полягає в тому, що сума результатів парламентських виборів під знаком кореня вираховується не від самих величин, а їх квадратів. Отже, чим більшою є величина, тим більше вона враховується та вносить вклад у значення індекса [1, с.16].

Найбільший показник диспропорційності властивий системі відносної більшості Сполученого Королівства та двотуровій системі більшості Франції. Середній показник для цих двох країн становить 20,3, що суттєво перевищує значення характерні для пропорційної виборчої системи. Відповідно, країни із пропорційною виборчою системою мають значно менший рівень диспропорційності.

Для пропорційності дуже важливим є розмір виборчого округу. Переважно кордони округів визначають на основі діючих адміністративних одиниць/підрозділів, враховуючи кількість виборців, щоб кожен округ мав приблизно однакову їх кількість. Максимальний розмір багатомандатного виборчого округу становить територію цілої держави. А якщо розмір округу буде невеликим, тобто від округу обиратимуть небагато депутатів, то цілком імовірно, що результати виборів будуть недостатньо пропорційними. Отже, рівень пропорційності зростає відповідно до збільшення розмірів виборчого округу [7, с.60–61].

Підсумовуючи, можна зазначити, що оцінка рівня пропорційності / диспропорційності є однією із базових оцінок виборчих систем, які є складовою політичної системи суспільства та впливають на формування партійної системи.

Індекс партійної фрагментації. Політичний плюралізм, як один із показників демократичної системи має свої межі, вихід за які загрожує їй дестабілізацією. Саме тому в порівняльній політології важливим є дослідження причин політичної роздрібненості та диференціації. При чому досліджуються показники не тільки диференціації партійних систем, а й політичних загалом. Емпіричні показники роздрібненості вимірюються індексами фрагментації (індекс Д. Райє), індексом фракційності, індексом поляризації (індекси запропоновані Я. Лейном та С. Ерсоном).

Індекс фрагментації запропонований Д. Райє в його книзі «Політичні умови електорального права» (1967) – першому системному порівняльному дослідженні впливу електоральних систем на системи партійні. Значення індексу змінюється від нуля (однопартійна система, при якій всі голоси і мандати отримує тільки одна партія) до одиниці (повністю фрагментована система, де кожний виборець голосує за свою партію, а кожний парламентар представляє окрему партію) [9, с. 325–327; 10, с. 502]. Фрагментація парламенту є залежною змінною: на рівень фракційності впливають особливості електорального формату, соціальна диференціація суспільства та форма державного правління. Даний індекс має безпосередню інтерпретацію – на скільки в середньому кожна партія не відповідає власному представництву [5, с.11]. Загалом індекс Райє показує загальну фрагментацію парламенту: чим більше в ньому фракцій, тим нижче показник індексу.

Д. Райє описує стан партійної системи за допомогою показників кількості партій, котрі брали участь у виборах; кількості голосів, які отримала найбільша партія та показника кількості голосів, отриманих двома найбільшими партіями. На основі отриманих результатів вчений виводить обчислення рівня фракційності партійної системи. За допомогою першого показника, на думку Д. Райє, ми отримуємо загальний образ партійної системи та дізнаємося про рівень парламентської конкуренції. Другий індикатор базується на визначенні існування домінування одно- чи багатопартійної системи. Третій показник Д. Райє називає показником двопартійності, який допомагає визначити якою мірою партійні системи наближаються до двопартійності, при чому сума голосів двох партій повинна бути не меншою ніж 75%, і не більшою, ніж 90% .

Отже, індекс Д. Райє можна представити наступним чином:

$$F=1-\sum_{i=1}^n p_i^2$$

де n – кількість партій;

P_i – відсоток виборчих голосів чи мандатів, отриманих партією – i .

Індекс фрагментації вказує на можливість існування партійних систем від досконалої однопартійної системи, в котрій одна партія здобуває всі виборчі голоси $F = 0$, до двопартійної $F=0,50$. Рівень фракційності між 0,50 та 0,67 вказує на конкуренцію двох партій. Значення індексу фракційності вища ніж 0,70 – це ознака існування

багатопартійної системи (більше, ніж 3-х партій). Рівень нижчий 0,50 вказує на появу домінуючої партії [10, с. 502–504].

На визначення фрагментації партійного поля суттєво впливає величина виборчого округу: виборчі округи невеликого розміру із застосуванням відносно високого прохідного порога зменшують число ефективних політичних партій, тоді як загальнонаціональний округ збільшує шанси партій, які беруть участь у виборах. Але тут, в будь-якому разі, слід враховувати величину прохідного відсотка, оскільки занадто високий поріг може також вплинути на ефективність участі у виборах малих політичних партій. Зазвичай, Д. Райє враховує тільки ті партії, які є конкурентоспроможними, але насправді вони не здійснюють жодного впливу на результати голосування. Коли кількість партій, які не пройшли до парламенту є великою, то індекс фрагментації приймає дуже низькі значення. Отже, індекс Д. Райє є малорезультативним для використання у випадку наявності великої кількості малих партій.

Ф. Алескеров, В. Платонов вважають, що індекс фракційності Д. Райє в результаті обчислень має певні відхилення, бо він розрахований на відсутність існування голосів «проти всіх». Тому, вважають дослідники, партії, які приймали участь у виборах, в сумі повинні отримати 100% голосів виборців [1, с. 13]. А. Карпов відзначає, що індекс фрагментації є середнім арифметичним абсолютних відхилень. Індекс володіє ясною інтерпретацією: на скільки в середньому кожна партія відповідає своєю точному представництву. Вчений також доводить, що індекс фрагментації має досить значний недолік: його значення залежить від кількості партій. Коли кількість партій, що не пройшли в парламент, і тих, які мало впливають на результат виборів, велика, то індекс приймає занадто низьке значення, що може зовсім не означати відповідну представленість [5, с. 3].

Отже, індекс фрагментації Д. Райє вказує на існування різних партійних систем в конкретний проміжок часу, але він є часто не пристосованим до незвичайних умов, що можуть виникати у конкретній державі. Саме тому систематичне обчислення партійної системи слід здійснювати у порівнянні з іншими індексами, які тісно співвідносяться один з одним.

Неусталеність уподобань електорату в ході виборчих кампаній (Індекс Педерсена). Тривалий час вважалось, що партійні системи країн Західної Європи є стабільними і обумовлені дією соціально-політичних розмежувань, описаних С. Ліпсетом і С. Роканом. Однак у 1970 р. датський політолог М. Педерсен, досліджуючи партійні системи європейських країн, помітив зміни у електоральній підтримці провідних партій і такі явища, як зниження партійної ідентифікації (коли виборець, приймаючи участь у виборах, не бажає пов'язувати себе з якоюсь партією), зростання неконвенційної політичної поведінки (коли частина виборців вважає себе вільною від партійної ідентифікації), перехід частини виборців від старих партій до нових (універсальних, поспатеріалістичних). Для виміру цих процесів М. Педерсен запропонував індекс електоральної неусталеності партійних систем.

Неусталеність – поняття, яке застосовують як зміну у підтримці виборцями партій або блоків, які беруть участь у двох виборах поспіль. Індекс неусталеності

визначає величину перенесення виборчої підтримки між політичними партіями. У політичній науці розрізняють валову та чисту неусталеність. Під валовою неусталеністю розуміють тенденцію виборців не голосувати за одну й ту ж партію під час двох виборів підряд. Чиста ж мінливість відображає реальну втрату або набуття підтримки політичною партією. Для розрахунку валової неусталеності необхідні додаткові соціологічні дослідження уподобань виборців під час останніх виборів у порівнянні з їх перевагами на попередніх виборах [3].

У нашому дослідженні ми будемо використовувати чисту неусталеність. Формулу для обчислення індексу чистої неусталеності увів М. Педерсен у 1979 р. та виразив його наступною формулою:

$$I_{ped} = (P_1 - P_1') + (P_2 - P_2') + \dots + (P_n - P_n') / 2, \text{ де:}$$

I_{ped} – означає перенесення виборчої підтримки;

n – кількість партій;

P_n – загальна виборча підтримка (%) партії « n » в період « t » (I вибори)

P_n' – загальна виборча підтримка (%) партії « n » в період « $t + 1$ » (II вибори) [11, с. 239].

Значення індексу неусталеності коливається від 1 до 100. Якщо вподобання електорату усталені, тоді значення індексу дорівнюватиме 1. Межа усталеності повинна не перевищувати 15. Коли індекс М. Педерсена більший за 15, тоді електоральні вподобання є неусталеними. Вчений вважає, що цей індекс допомагає фіксувати загальну динаміку сили партії від виборів до виборів.

Ця формула використовувалася протягом двадцяти років, але останнім часом її неодноразово пропонували модифікувати або доповнити ще одним показником – заміщеністю.

Така ситуація пов'язана зі складністю обрахунку чистої мінливості (неусталеності) для країн Центрально-Східної Європи та нових незалежних держав. Проблема полягає в тому, що в країнах цього регіону з нестабільною партійною системою партії виникають і зникають, не перейшовши межу двох виборів, що вносить суттєву неточність в показник мінливості, роблячи неможливим порівняння мінливості країн ЦСЄ з іншими країнами.

При дослідженні партійних систем, що піддаються великим змінам від одних виборів до інших, бажано відрізнити мінливість всередині партійної системи від утворення нових партій. Це не тільки додасть концептуальної ясності мінливості, а й полегшить процес дослідження впливу інституційних факторів на результати виборів.

На жаль, існує багато труднощів у створенні двох незалежних величин: мінливості (неусталеності) та заміщеності (утворення нових партій). Відомо, що неможливо виміряти мінливість на індивідуальному рівні. Виборець, що голосує за партію А у виборах t , можливо, зовсім не змінив своїх партійних уподобань до виборів $t+1$, але змушений голосувати за партію В (або С, або будь-яку іншу партію), якщо партії А більше немає в бюлетені. В той же час цілком можливо, що цей виборець таки змінив свої уподобання і проголосував за партію В, незалежно від того, є партія А в бюлетені чи

ні. Отже, неможливо виміряти справжній відсоток зміни в партійних уподобаннях без спеціально розроблених порівняльних досліджень (які в більшості випадків не існують на пострадянському просторі). Але можливо розробити приблизні дані по мінливості та партійному заміщенню, розглядаючи тенденції в підтримці виборцями різних типів партій.

Мінливість серед існуючих партій можна розрахувати, досліджуючи зміну у підтримці виборцями партій або блоків, які беруть участь у двох виборах підряд. Для цього ми вилучаємо всі партії, які не брали участь в обох виборах, і підсумовуємо різницю у голосах, яку отримали партії від одних виборів до інших. І якщо визначена таким чином мінливість є мірою змін у виборчих результатах наявних гравців політичного процесу, партійне заміщення можна розуміти як ступінь впровадження нових гравців у політичну систему. Його можна виміряти як відсоток електорату, який підтримав нові політичні формації, або суму часток голосів виборців, які отримали учасники виборів під час виборів $t+1$, які не брали участь у виборах t [3].

Задля можливості порівняння результатів виборів у великій кількості країн було необхідно розробити показник, який би міг врахувати ці дві величини: 1) коливання у підтримці тих самих партій і 2) підтримку нових партій. Оскільки основною метою введення цього показника в даній роботі є оцінка стабільності партійної системи, ми пропонуємо вимірювати його за запропонованою М. Педерсеном формулою, включаючи до розрахунку і ті партії, які не брали участь у попередніх виборах, але отримали більше 1 відсотка у наступних; при цьому ми вважатимемо ступінь їх підтримки на попередніх (або наступних) виборах за 0. Таким чином ми отримуємо набагато вищі показники від існуючих за класичною формулою Педерсена, але пристосованіші для регіону, що розглядається.

Отже, характеристика індексів, які застосовуються для аналізу політичних партій і партійних систем, їх пізнавальні можливості дозволяють констатувати той факт, що емпіричні методи можуть виступати ефективним знаряддям для вивчення партійних структур. В той же час слід відмітити, що їх ефективне застосування можливе лише разом з класичною теоретичною методологією.

Індекси ефективної кількості електоральних та парламентських партій М. Лааско та Р. Таагепери, індекс пропорційності Р. Гюнтера, індекс диспропорційності М. Галлахера, індекс фракціоналізації Д. Райє, індекс неусталеності уподобань електорату М. Педерсена, які охарактеризовані в нашому дослідженні, дають змогу вивчати особливості функціонування партійних систем.

Дослідження ефективної кількості електоральних та парламентських партій допомагає оцінити виборчу привабливість політичних сил на виборчих перегонах та їх ефективність під час роботи у вищому органі законодавчої влади.

Пропорційність розподілу місць у парламенті означає правильне співвідношення отриманих політичними партіями голосів виборців з депутатськими мандатами. Диспропорційність показує на похибку, яку варто врахувати під час вибору виборчої системи, встановлення прохідного виборчого бар'єра та формування округів.

Оцінка рівня пропорційності / диспропорційності – одна з базових оцінок виборчих систем, які є складовою політичної системи суспільства та впливають на формування партійної системи.

Індекс фрагментації партійної системи визначає наскільки в середньому кожна партія не відповідає своєму представництву у парламенті. Його значення цілком залежить від кількості партій, які складають політичну систему. Рівень фрагментації партійної системи України протягом періоду інституціоналізації залишався на достатньо високому рівні, що свідчить про існування багатопартійності та конкурентності на парламентському рівні. Загалом індекс фрагментації при аналізі партійних систем повинен застосовуватись у комплексі з іншими методологіями та показниками.

Індекс електоральної неусталеності дає змогу вивчати зміни у електоральній підтримці провідних партій і такі явища, як зниження партійної ідентифікації (коли виборець, приймаючи участь у виборах, не бажає пов'язувати себе з якоюсь партією), зростання неконвенційної політичної поведінки (коли частина виборців вважає себе вільною від партійної ідентифікації), перехід частини виборців від старих партій до нових (універсальних, посматеріалістичних).

Список використаної літератури

- 1 *Алескеров Ф.* Системы пропорционального представительства и индексы представительности парламента / Ф. Алескеров, В. Платонов. – М.: ГУ ВШЭ, 2003. – 44 с.
- 2 *Богашева Н.* Еволюція виборчої системи в Україні / Н. Богашева, Ю. Ключковський // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2005. – № 1. – С. 42–49.
- 3 *Голосов Г.* Форматы партийных систем в новых демократиях: институциональные факторы неустойчивости и фрагментации / Г. Голосов // Полис. – 1998. – № 1. – С. 106–129.
- 4 *Дешко Т.* Інструментарій аналізу виборчих систем / Тетяна Дешко // Наукові записки НУ «Кієво-Могилянська академія»: Політичні науки. – 2005. – Т. 45. – С. 50–56.
- 5 *Карпов А.* Измерение представительности парламента в пропорциональных избирательных системах [Електронний ресурс] / А. Карпов // Моделирование в социально-политической сфере. – 2008. – №1(2). – Режим доступа: https://www.hse.ru/data/2010/05/05/1216436870/WP7_2006_04.pdf
- 6 *Рогозін М.* Розвиток партійної системи в Україні: кількісний аналіз / М. Рогозін // Наукові записки НУ «Кієво-Могилянська академія». Політичні науки. – 2003. – С. 45–52.
- 7 *Романюк А.* Оцінка пропорційності виборчих систем країн Західної Європи та України : порівняльний аспект / Анатолій Романюк // Вісник ЦВК. – 2007. – №2(8). – С.58–63.

- 8 *Романюк А.* Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір / Анатолій Романюк. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 325 с.
- 9 *Сморгунов Л.* Эмпирический анализ партийных систем / Леонид Сморгун // Современная сравнительная политология. Учебник. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2002. – С. 325–338.
- 10 *Шведа Ю.* Теорія політичних партій і партійних систем [Електронний ресурс] : навч. посібник / Юрій Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 325 с. – Режим доступу: http://npu.edu.ua!/ebook/book/html/D/iplp_kspd_Shveda%20U%20R%20Teoriia%20politicnih%20partii%20i%20partiinih%20sistem/
- 11 *Шведа Ю.* Партії та вибори: енциклопедичний словник [Електронний ресурс] / Львівський нац. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 2009. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/slovnuk_shveda!/partiji_i_vybory_slovnuk.htm
- 12 *Laasko M.* Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe / M. Laasko, R. Taagepera // Comparative Political Studies. – 1979. – Vol.12. – №3. – P. 3–27.

*Стаття надійшла до редколегії 28.05.2014
Прийнята до друку 20.06.2014*

ЭМПИРИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ И ПАРТИЙНЫХ СИСТЕМ

Наталья Шестак

*Ужгородский национальный университет,
факультет общественных наук, кафедра политологии и государственного управления,
ул. Университетская 14, 88000, Ужгород, Украина
e - mail : natalia.shestak @ mail.ru*

В статье характеризуются эмпирические методы, которые могут использоваться для анализа политических партий и партийных систем. Речь идёт об особенностях применения индексов эффективного количества электоральных и парламентских партий, индекса диспропорциональности, индекса фрагментации, индекса изменений предпочтений электората

Ключевые слова: эмпирические методы, политические партии, партийная система, индекс эффективного количества партий, индекс фрагментации, индекс диспропорциональности, индекс изменений предпочтений электората.

**EMPIRICAL RESEARCH METHODS OF POLITICAL
PARTIES AND PARTY SYSTEMS**

Nataliya Sestak

*Uzhgorod National University,
Faculty of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration,
Str: University 14, 88000 Uzhgorod, Ukraine
e-mail: natalia.shestak@mail.ru*

The author of the article has characterized the empirical methods to be used for the analysis of political parties and party systems, in particular the specificity of indexes application of effective amount of electoral and parliamentary representatives, disproportionality index, index of fragmentation, index of change of electorate preferences.

Key words: empirical methods, political parties, the party system, the index of effective number of parties, fragmentation index, disproportionality index, index of changes in preferences of the electorate.
